

КРИЗОВА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.923

І. Антимонова¹, практичний психолог

О. Яковенко², к. психол. наук, доц. каф.

¹*Комунальний заклад «Харківська гімназія 22»*

²*Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

ОСОБИСТІСНІ ОСОБЛИВОСТІ ЧОЛОВІКІВ З ХІМІЧНОЮ ЗАЛЕЖНІСТЮ ПРИ РІЗНИХ СТИЛЯХ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ

Стаття присвячена дослідженню впливу сімейного середовища на психологічні особливості та цінності чоловіків, які перебувають у реабілітаційному центрі через хімічну залежність. Дослідження базується на аналізі психологічних та соціальних факторів, що впливають на формування особистості осіб з адикцією. Дослідження включало аналіз 40 чоловік, які перебували на стаціонарному лікуванні в реабілітаційному центрі для осіб залежних від наркотиків і перебували у стаціонарі не менше трьох місяців. Після трьох місяців лікування та відсутності впливу психоактивних речовин на центральну нервову систему, у пацієнтів спостерігається стабілізація психологічного та фізіологічного стану. Вони набувають більш критичного відношення до своєї хвороби, стану та факторів, що призводили до їх залежності. За результатами емпіричного дослідження, проведеного серед 40 чоловіків, було виявлено, що сімейне середовище грає ключову роль у визначенні рівня тривожності, демонстративності, сміливості та орієнтації на продуктивність життя у чоловіків з хімічною залежністю. В роботі було використано наступні методи: теоретичний аналіз літератури; тест-опитувальник батьківського ставлення А.Я. Варга, В.В. Столін, 16-факторний опитувальник Р. Кеттелла, проєктивна методика «Автопортрет» Р. Бернс, Методика М.Рокича «Ціннісні орієнтації»;

У статті розглядаються особливості психологічного стану учасників дослідження, виходячи з їхнього сімейного виховання. Виявлено, що виховання в сім'ї з високим контролем та симбіозом призводить до формування високого рівня тривожності, яка стає фактором, що сприяє виникненню хімічної залежності у цих осіб. У той же час, виховання в сім'ях з низьким контролем та симбіозом призводить до розвитку мрійливості та демонстративності, що також може впливати на утворення залежності від наркотиків чи алкоголю.

Також, дослідження виявило відмінності в цінностях між цими групами пацієнтів під час процесу одужання. Ті, хто пережив високий контроль, надавали важливість впевненості в собі та відстоюванню власної точки зору. Тоді як ті, що виростили в сім'ях з низьким контролем, переоцінювали поняття продуктивності життя, шукаючи нових значущих аспектів у процесі одужання.

Крім того, стаття висвітлює важливість процесу одужання та самовизначення осіб з хімічною залежністю. Вона демонструє, як колишні наркомани намагаються знайти нову ідентичність через сміливе відстоювання своїх поглядів та переоцінку важливості продуктивності життя.

Отже, ця стаття допомагає краще зрозуміти взаємозв'язок між сімейним середовищем та психологічним станом осіб з хімічною залежністю, що може сприяти покращенню програм підтримки та реабілітації для таких осіб.

Ключові слова: Хімічна залежність, Сімейне виховання, Адикція.

Вступ. На сьогоднішній день спостерігається виразна загроза погіршення ситуації, пов'язаної з проблемами хімічної залежності. Одним з можливих факторів розвитку небажаного формування особистості у дітей і виникнення хімічної залежності є вплив сім'ї. Тому надзвичайно важливо завжди мати достатні знання про фактори і механізми, що сприяють формуванню залежності, для забезпечення її профілактики та зниження поширення цього явища. У статті наводяться дані щодо особистісних особливостей чоловіків з хімічною адикцією (з урахуванням різних стилів їх сімейного виховання).

Існує безліч чинників, які сприяють формуванню наркотичної адикції. Серед них можна виділити соціальні, особистісні, спадкові, економічні та біологічні фактори. Фактори, пов'язані з сімейним вихованням, є надзвичайно важливими у контексті цього питання. За словами Н. Кальки, негативні умови в сім'ї з проблемами алкоголізму сприяють розвитку адикції від психоактивних речовин, переважно у чоловіків. Також, згідно з Weeland J., жорстоке поводження з дітьми, дефіцит, недостатність або відсутність позитивних заохочувальних стимулів та емоційна віддаленість можуть знизити чутливість дитини до щоденних нагород. Такі діти мають більшу схильність до наркотиків, оскільки вони використовують психоактивні речовини для активації дофамінового шляху, що створює «штучне» миттєве почуття задоволення. Отже, актуальність даної

проблеми обумовлюється всіма переліченими чинниками.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Спочатку варто зауважити, що родина має надзвичайно важливу роль у житті й в розвитку особистості. Це є інституція, яка має великий вплив на особистість та сприяє розвитку почуттів довіри і любові. Взаємини, що виникають в цьому процесі, мають можливість вплинути на особистість в цілому [1].

Родина, нарівні з усім іншим, може сприяти негативному формуванню та розвитку особистості дитини, що впливає на її здатність адаптуватися до соціального середовища, соціальній дезорієнтації і може підштовхнути до шляху залежності [2].

В одній зі своїх робіт, Vaillant (1988), зазначив, що особи з хімічною залежністю пережили складне дитинство та використовують психоактивні речовини в лікувальних цілях. Відповідно до його теорії, ПАР виконує значні психологічні функції, такі як захист від негативних емоцій, заспокоєння внутрішнього критика, підвищення самооцінки, полегшення комунікації та дозвіл переживати задоволення [3].

Безумовно, існує взаємозв'язок між родиною і вживанням психоактивних речовин. Сімейні складнощі є одним з факторів, що сприяють залежності в середовищі молоді. Некерованість батьків, безробіття, алкогольне та/або наркотичне зловживання, недбалість до дітей, проблематичні і багатодітні родини, підвищений рівень сімейного

стресу, насильство та конфлікти в домашньому оточенні, відсутність сімейної дисципліни – все це ставить дитину на задній план. Ці проблеми є наслідком недостатньої освіти та обмеженого розуміння соціальних аспектів [4].

Важливо враховувати наявність ризикових факторів у сім'ї, які впливають не тільки на підлітка, який починає вживати наркотики, але й на тих, хто продовжує їх вживати після першої спроби. Характер стилю батьківського виховання може варіюватися від початкового куріння до розвитку адикції. Залежність батьків чи особи, що виховують від ПАР та/або висока толерантність до девіантної поведінки є також значущими ризиковими факторами підштовхуючими до розвитку хімічної адикції [1]. Несприятливі умови родинного ставлення до дитини в родині з алкогольною залежністю батьків, які поєднуються з певними психологічними особливостями спричиняють розвиток своєїрідної поведінки та способу життя підлітка.

Як приклад, у вже дорослих синів з родин, що страждають від алкогольної залежності виявлено високу частоту такого ж самого захворювання, що становить приблизно 70%, у той час як у дорослих дочок з «алкогольних» сімей цей показник досягає 25%. Таким чином, дорослі діти наркозалежних батьків часто зазнають тих самих захворювань, що й їхні батьки, проте залежність від наркотиків у дітей може бути більш вираженою, ніж у самого батька або матері. Зрозуміло, існують певні різниці за гендерними ознаками, що можуть вказувати на більш агресивний вплив батьківського алкоголізму на чоловіків, оскільки вони проявляють більш значущі

ознаки – вживання наркотичних речовин [5].

Існує певна теорія соціального научіння (Н. Міллер, Дж. Доллард), яка пояснює причини адикції, яка являє собою результат наслідування поведінки впливової особи. Індивід робить вибір уживати алкоголь або інші психоактивні речовини, оскільки це вважається нормальною поведінкою серед батьків або родичів, і ця поведінка отримує підтримку від оточення, а також толерується їм [6].

Необхідно звернути особливу увагу на проблему співзалежності. За думкою психіатрів, у результаті проживання з хімічним адиктом у його родичів розвивається справжня психічна патологія, що впливає на появу інших захворювань, а саме співзалежність, що включає в себе сукупність специфічних рис характеру, що перешкоджають нормальному життю. Ці особливості розвиваються у родичів хімічнозалежної особистості як наслідок спільного проживання, постійних психічних травм і спроб пристосуватися до даних обставин. Прояв співзалежності в сім'ї заважає одужанню та успішному лікуванню від адикції, а саме слугує причиною, що фактично підтримує розвиток хвороби [7].

Також, психоаналітик L. Wursmer у своєму дослідженні аргументує причину залежності як порушення в родинній системі. У випадках, коли в сім'ї спостерігається насильство, підліток переживає відчуття болю, сорому, безсилля, жаху, що може стати факторами, які провокують залежність. Ще одним значущим аспектом родинного виховання може бути надмірний контроль, а також величезні очікування від підлітка. Саме цей сценарій сприяє

формуванню фальшивого «Селф» та невідповідності істинному «Я», а також може спричинити появу компенсаторних механізмів у вигляді вживання ПАР [3].

Депривація чи нестача близьких стосунків між дітьми та особами, що виховуються в сукупності з нестачею заохочень, похвали та емоційного підкріплення сприяють розвитку адикції [1].

Автор Weeland J. виявив саме те, що депривація чи відсутність заохочувальних стимулів може понизити чутливість дитини до щоденних винагород, особливо коли в дитини є така особливість як низька активність нейротрансмістера: дофаміну. Дитина, що має саме такий подвійний ризик має можливість розвинути дуже низьку чутливість до звичайного/повсякденного підкріплення та виявляє набагато більш ризикову поведінку, яка спрямована саме на отримання гострих відчуттів від життєвих подій, якщо порівнювати з тими дітьми, що не мають цих генетичних порушень та/чи такого психосоціального ризику [8].

Жорстоке ставлення до дітей, емоційна віддаленість у взаєминах між родинними учасниками й, виходячи з цього, відсутність підтримки, призводять до втрати дитиною відчуття вдячності та чутливості до повсякденних нагород.

Так само, існують докази того, що в родинях, що переживають економічні та/або соціальні проблеми винагороди майже або зовсім недоступні, тому дитина стає менш чутливою до звичайної щоденної винагороди і стає набагато більш схильною до поведінки, що є спрямованою на отримання негайної дуже потужної, великомасштабної нагороди. Саме така дитина є більш

схильною до хімічної адикції, через той факт, що ПАР має прямий вплив на дофамінові рецептори особистості та активують дофаміновий сигнальний шлях, який спричиняє «штучне» відчуття ейфорії та щастя [16]. Варто зауважити, що соціальний статус родини або присутність дисгармонійного прикладу, як можна побачити, не завжди призводить до розвитку адиктивної поведінки у дитини. Дорослі діти, що виховувались в родинях з високим матеріальним достатком, завдяки наявності фінансових ресурсів, часто стають залежними від ПАР, більш того мають саме залежність від заборонених законом психоактивних речовин.

Згідно з думкою Б. Уільямса та В.Д. Менделевича, спостерігаються певні подібні характеристики у сімейному контексті родинного виховання хімічних адиктів. Присутність виховання при фізичній або емоційній відсутності батька, в той час коли мати використовує жорсткий, авторитарний стиль виховання. Так само, коли особи, що виховують, мають такі характеристики, як непослідовна поведінка у вихованні чи присутність нереалістичних надмірних очікувань щодо вихованця. Стиль виховання таких батьківських фігур відрізняється присутністю жорстокості, емоційної холодності, небажанням приділяти увагу зовнішнім обставинам чи віковим особливостям дитини, відсутністю вміння слухати та розуміти власну дитину, а також нездатністю реагувати на дитячі потреби [3].

Виклад основного матеріалу. Ми провели експериментальне дослідження серед 40 чоловіків, які мають хімічну залежність і перебували на стаціонарному лікуванні в

закритому реабілітаційному центрі для осіб залежних від наркотиків. Наша увага була спрямована на те, щоб респонденти перебували в реабілітації не менше трьох місяців. Це було обумовлено тим, що в перші місяці реабілітації люди, залежні від наркотиків, переживають дезадаптацію, можуть бути в емоційно нестабільному стані або страждати від депресій, які є характерними для періоду абстиненції та післяабстиненційного періоду.

Після трьох місяців лікування в реабілітаційному центрі та відсутності впливу психоактивних препаратів на центральну нервову систему, у пацієнтів спостерігається стабілізація психологічного та фізіологічного станів. Вони набувають набагато більш критичного відношення до своєї хвороби, свого стану та факторів, що призводять до їх залежності.

А також, під час здійснення цього дослідження, ми приділяли увагу тому, щоб учасники були з подібних соціальних прошарків. Тому, для нашої вибірки, ми обрали людей, які були виховані у повних сім'ях.

Крім того, ми виключили з вибірки респондентів, які були виховані в сім'ях, де один чи обидва з батьків страждає від хімічної адикції, це було встановлено шляхом попереднього анкетування учасників.

Враховуючи те, що цей аспект вже був детально вивчений в багатьох інших дослідженнях. Відомо про те, що дорослі особи, особливо чоловіки, які є дітьми алкоголіків або наркоманів, мають підвищений ризик виникнення наркологічних захворювань. Наприклад, виявлено, що у дорослих чоловіків, які є синами осіб з алкогольною залежністю, частота виникнення такої проблеми становить 70%. А для нас було особливо важливим розглянути саме специфічні аспекти сімейного виховання у чоловіків, які мають хімічну залежність.

Для проведення дослідження було сформовано контрольну та експериментальну групу. Вибірку було розділено за допомогою теста-опитувальника батьківського ставлення А.Я. Варга, В.В. Столін та подальшого знаходження значущих відмінностей між поширеними типами батьківського виховання за допомогою U-критерій Манна-Уїтні. До експериментальної групи увійшли чоловіки з хімічною залежністю, які виховувались в сім'ях з високим контролем та симбіозом, а до контрольної групи увійшли хімічні адикти чоловіки, що виховувались у сім'ях з низьким рівнем контролю та симбіозу. В таблиці 1 нижче наведені результати за методикою.

Табл. 1. Особливості батьківського ставлення досліджуваних експериментальної групи

Шкала	Прийняття-відкидання	Коопе-рація	Симбі-оз	Авторитарна гіперсоціалізація	Маленьки й невдаха
Низькі бали	20%	35%	50%	50%	25%
Середні бали	55%	45%	0%	0%	25%
Високі бали	25%	20%	50%	50%	50%

Спираючись на отримані результати, можна побачити, що

найбільшого поширення в експериментальній групі набули

наступні особливості сімейних взаємин: низькі бали за шкалою «маленький невдаха», високий та низький бал за шкалою «авторитарна гіперсоціалізація», високі або низькі бали за шкалою «симбіоз».

Найбільшого поширення серед респондентів знайшла наступна комбінація особливостей сімейних взаємин: наявність високо симбіозу

одночасно з високим рівнем контролю (50% респондентів) та наявність низького симбіозу з низьким рівнем контролю (50% респондентів).

Для перевірки значимості отриманих результатів було використано U-критерій Манна-Уїтні.

Нижче наведено результати математичного аналізу в таблиці 2.

Табл. 2. Результати математичної перевірки за методикою «Тест-опитувальник батьківського ставлення» А.Я. Варга, В.В. Столін

Шкала	U емпіричне	Рівень значимості
Авторитарна гіперсоціалізація	,000	,000
Симбіоз	,000	,000

На третьому етапі, для діагностики особистісних особливостей чоловіків з хімічною залежністю ми використали методики: 16-факторний опитувальник Кеттелла, Проективна методика «Автопортрет» Р. Бернс, Та для того щоб виявити особливості ціннісно-сміслової сфери особистості ми використали методику М. Рокича «Ціннісні орієнтації». З метою забезпечення більшої надійності отриманих результатів, ми застосували опитування як на експериментальній, так і на контрольній групах.

Запропоновані методики були представлені у формі бланків, які заповнювали пацієнти центрів реабілітації від алкогольної та наркотичної залежності. Проходження методик було добровільне. Учасники були повідомлені про цілі тестів і досліджень. Інструкції та запитання до кожної методики були надруковані на аркушах, проте респонденти мали можливість звернутися за додатковою інформацією. Заповнення опитувальників проводилося у вільний від обов'язків час. За бажанням,

учасники могли отримати пояснення щодо своїх результатів.

Для математичної обробки дослідження було використано U-критерій Манна-Уїтні

У результаті проведеного емпіричного дослідження виявлено, що серед хімічнозалежних чоловіків в родинах з високим рівнем контролю та симбіозу, поширеною є наступна особливість: високі оцінки за шкалою "маленький невдаха", що характеризуються прагненням батьків інфантилізувати дитину, не давати їй можливості виявляти самостійність та незалежність й приписувати їй особисту та соціальну неспроможність. Така дитина не набуває достатнього досвіду у прийнятті самостійних рішень, має почуття недооціненості та відсутності підтримки. Це призводить до того, що дитина шукає визнання та емоційне задоволення в інших місцях, включаючи вживання наркотиків. У чоловіків з хімічною залежністю, в сім'ях з низьким рівнем контролю та симбіозу, виявлено низьку кооперацію. Відсутність любові та

емоційної підтримки перешкоджає розвитку системи нагород дитини, що збільшує ризик хімічної залежності, оскільки психоактивна речовина надає миттєве задоволення.

З метою виявити індивідуальні особливості особистості чоловіків з хімічною адикцією був використан 16-

ти факторний опитувальник Р. Кеттела.

У таблиці 3 наведені показники найбільш поширених індивідуальних особливостей особистості хімічнозалежних чоловіків, які виховувались в сім'ях з високим контролем та симбіозом..

Табл. 3. Індивідуальні особливості особистості досліджуваних експериментальної групи

Шкала	Висока тривожність (F1)	Конформізм (Q2)	Боязкість (H)
Індивідуальні особливості особистості у відсотках	80%	60%	40%

16-ти факторний опитувальник Р. Кеттела був проведений і на контрольній групі респондентів: чоловіках з хімічною залежністю, які виховувались в сім'ях з низьким

рівнем контролю та симбіоза.

У таблиці 4 наведені показники у процентному відношенні щодо результатів тестування контрольної групи.

Табл. 4. Індивідуальні особливості особистості досліджуваних контрольної групи

Шкала	Мрійливість (M)	Низький самоконтроль (Q3)
Індивідуальні особливості особистості у відсотках	55%	40%

Для перевірки значимості отриманих результатів було використано U-критерій Манна-Уїтні.

У таблиці 5 наведено результати математичного аналізу в таблиці.

Табл. 5. Результати математичної перевірки за методикою «16-ти факторний опитувальник» Р. Кеттела

Шкала	U емпіричне	Рівень значимості
Висока тривожність (F1)	80,000	0,01
Мрійливість (M)	94,000	0,04

Була виявлена статистично значуща відмінність ($p \leq 0,01$) між групами за шкалою «Висока тривожність (F1)». Отримані результати дозволяють констатувати наступне: серед респондентів експериментальної групи, яка

складається з чоловіків з хімічною адикцією, які виховувались в сім'ях з високим рівнем контролю та симбіоза, у більшості випадків зустрічається така індивідуальна особливість особистості як висока тривожність. Дана особливість проявляється в

почутті особистістю своєї ненадійності, напруженості в складних життєвих ситуаціях і швидкій втраті віри в себе, що супроводжується почуттями суму. Діти, які зростають у середовищі з авторитарним підходом, часто відчують постійний страх і тривогу, оскільки вони бояться не відповідати високим очікуванням батьків або потрапити під покарання. Це може призвести до формування низької самооцінки, почуття безсилля і невпевненості в своїх діях.

Була виявлена статистично значуща відмінність ($p \leq 0,05$) між групами за шкалою “Мрійливість (М)”. Отримані результати дозволяють констатувати наступне: респонденти контрольної групи, яка складається з хімічнозалежних чоловіків, які виховувались в сім'ях з високим рівнем контролю та симбіоза, у більшості випадків мають наступну індивідуальну особливість особистості: мрійливість. Ця особливість виявляється в тенденції людини до фантазування, мрій і відмови від реальності. Відсутність

контролю з боку батьків означає, що дитина не має чітких меж і правил, які регулюють її поведінку. Це може призвести до того, що дитина починає будувати власні світи і фантазії, щоб заповнити цей пробіл. Мрійливість стає способом втечі від реальності і створення власного уявного простору. Відсутність батьківської підтримки означає, що дитина не отримує достатньо емоційної і практичної підтримки від батьків. Це може викликати почуття незахищеності і самотності, що може зміцнювати бажання дитини мріяти і шукати утіху у своїх фантазіях.

З метою виявити особистісні особливості чоловіків з хімічною залежністю, які виховувались в сім'ях з високим контролем та симбіозом була використана проективна методика «Автопортрет» Р. Бернс.

У таблиці 6 наведені показники найбільш поширених особистісних особливостей хімічнозалежних чоловіків, яких виховували при високому контролі та симбіозі.

Табл. 6. Особистісні особливості досліджуваних експериментальної групи

Шкала	Агресивність	Соціальна дезадаптація	Низька самооцінка	Демонстративність	Тривожність
Низькі бали	35%	50%	45%	70%	15%
Середні бали	20%	20%	35%	10%	20%
Високі бали	45%	30%	20%	20%	65%

Проективна методика «Автопортрет» Р. Бернс була використана з метою виявити особистісні особливості

хімічнозалежних чоловіків, які виховувались в сім'ях з високим контролем та симбіозом, що наведені в таблиці 7.

Табл. 7. Особистісні особливості досліджуваних контрольної групи

Шкала	Агресивність	Соціальна дезадаптація	Низька самооцінка	Демонстративність	Тривожність
Низькі бали	30%	70%	20%	10%	70%
Середні бали	30%	20%	35%	30%	10%
Високі бали	40%	10%	45%	60%	20%

Для перевірки значимості отриманих результатів було використано U-критерій Манна-Уїтні.

Нижче наведено результати математичного аналізу у таблиці 8.

Табл. 8. Результати математичної обробки за методикою «Автопортрет» Р. Бернс

Шкала	U емпіричне	Рівень значимості
Тривожність	90,500	0,02
Демонстративність	94,000	0,04

Була виявлена статистично значуща відмінність ($p \leq 0,05$) між групами за шкалою «Тривожність». Отримані результати дозволяють констатувати наступне: серед респондентів експериментальної групи, яка складається з чоловіків з хімічною адикцією, які виховувались в сім'ях з високим рівнем контролю та симбіоза, у більшості випадків зустрічається така індивідуальна особливість особистості як висока тривожність. Дана індивідуальна особливість особистості особливість проявляється в почутті тривоги, невпевненості, страху і напруження у різних ситуаціях. Недостатність контролю та обмежена автономія у ранньому віці можуть сприяти формуванню тривожних рис особистості у майбутньому. Особа може намагатися впоратися зі своїми тривожними відчуттями та емоційним дискомфортом за допомогою наркотиків або алкоголю. Хоча це може призвести до тимчасового полегшення тривоги, повторне вживання наркотиків в пошуках утіхи

може призвести до розвитку залежності. Більше того, деякі дослідження показують, що наркотики можуть впливати на хімічний баланс у мозку та підсилювати тривожні симптоми.

Була виявлена статистично значуща відмінність ($p \leq 0,05$) між групами за шкалою «Демонстративність». Отримані результати дозволяють констатувати наступне: серед респондентів контрольної групи, яка складається з чоловіків з хімічною адикцією, які виховувались в сім'ях з низьким рівнем контролю та симбіоза, у більшості випадків зустрічається така індивідуальна особливість особистості як висока тривожність, яка проявляється в бажанні привернути увагу, створити враження і виділитися з оточуючого середовища. Люди, які проявляють демонстративну поведінку, часто активно виражають свої емоції, намагаються привернути увагу до себе і прагнуть бути в центрі уваги. Дитина може стати демонстративною і прагнути

привернення уваги, оскільки вона не отримує достатньо задоволення та підтвердження від батьків..

З метою виявити особливості ціннісно-сислової сфери особистості чоловіків з хімічною залежністю була

використана методика М. Рокича «Ціннісні орієнтації».

У таблиці 9 наведені показники найбільш поширених особливостей ціннісно-сислової сфери респондентів.

Табл. 9. Особливості ціннісно-сислової сфери особистості досліджуваних експериментальної групи

Шкала	Здоров'я (фізичне і психічне)	Матеріально забезпечене життя	Свобода	Сміливість у відстоюванні власної точки зору
Лідуючі позиції в ієрархії ціннісно-сислової сфери особистості у відсотках	75%	70%	40%	65%
Шкала	Щастя інших	Продуктивність життя	Непримиренність до недоліків інших	
Найнезначніші позиції в ієрархії ціннісно-сислової сфери особистості у відсотках	95%	45%	50%	

Методика М. Рокича «Ціннісні орієнтації» була проведена і на контрольній групі респондентів, чоловіках з хімічною залежністю, які виховувались в сім'ях з низьким

контролем та симбіозом.

У таблиці 10 наведені показники найбільш поширених особливостей ціннісно-сислової сфери респондентів.

Табл. 10. Особливості ціннісно-сислової сфери особистості досліджуваних експериментальної групи

Шкала	Здоров'я (фізичне і психічне)	Матеріально забезпечене життя	Повнота та емоційна насиченість життя	Незалежність
Лідуючі позиції в ієрархії ціннісно-сислової сфери особистості у відсотках	60%	65%	65%	50%
Шкала	Щастя інших	Краса природи	Непримиренність до недоліків інших	
Найнезначніші позиції в ієрархії ціннісно-сислової сфери особистості у відсотках	90%	40%	60%	

Для перевірки значимості отриманих результатів було використано U-критерій Манна-Уїтні.

Нижче наведено результати математичного аналізу в таблиці 11.

Табл. 11. Результати математичної перевірки за методикою «Ціннісні орієнтації» М. Рокича

Шкала	U емпіричне	Рівень значимості
Сміливість у відстоюванні власної точки зору	12,000	0,01
Повнота та емоційна насиченість життя	92,000	0,03

Була виявлена статистично значуща відмінність ($p \leq 0,01$) між групами за шкалою «Сміливість у відстоюванні власної точки зору». Отримані результати дозволяють констатувати наступне: серед респондентів експериментальної групи, яка складається з чоловіків з хімічною адикцією, які виховувались в сім'ях з високим рівнем контролю та симбіоза, у більшості випадків зустрічається така особливість ціннісно-сислової сфери особистості як «сміливість у відстоюванні власної точки зору»

Була виявлена статистично значуща відмінність ($p \leq 0,05$) між групами за шкалою «Повнота та емоційна насиченість життя». Отримані результати дозволяють констатувати наступне: серед респондентів контрольної групи, яка складається з чоловіків з хімічною адикцією, які виховувались в сім'ях з низьким рівнем контролю та симбіоза, у більшості випадків зустрічається така особливість ціннісно-сислової сфери особистості як «повнота та емоційна насиченість життя»

Висновки: Серед чоловіків з хімічною залежністю, що виховані у сім'ях з високим контролем та симбіозом, поширена наступна індивідуальна особливість: висока

тривожність. Це проявляється у почутті незмінності, напруженості в складних життєвих ситуаціях та швидкій втраті мотивації, супроводженій почуттями жалю. Діти, що зростають у авторитарному середовищі, часто відчувають постійний стрес та тривогу, страх не відповідати високим очікуванням батьків або підпадати під покарання. Розвивається низька самооцінка, почуття безпорадності та недостатньої впевненості в своїх діях. А серед чоловіків, що страждають від хімічної залежності та були виховані в сім'ях з низьким контролем та симбіозом, поширеною стала тенденція до мрійливості. При відсутності батьківського контролю дитина не отримує достатньо емоційної і практичної підтримки від батьків, не має чітких меж і правил, починає будувати свій власний світ і фантазії, щоб заповнити цю прогалину. Мрійливість стає способом втечі від реальності.

У чоловіків з хімічною залежністю, що виростили в сім'ях з високим рівнем контролю та симбіозу, поширена особливість – висока тривожність, що виявляється у постійному почутті занепокоєння, невпевненості, страху та напруженості. Використання

наркотиків або алкоголю – це спосіб подолати тривожність та емоційний дискомфорт. А серед чоловіків з хімічною залежністю, які виростили в сім'ях з низьким рівнем контролю та симбіозу, поширена особливість – демонстративність. Дитина може стати демонстративною і прагнути привернути увагу, експресивно виражати свої емоції, оскільки вона не отримує достатнього задоволення та підтвердження від своїх батьків.

Поширеною значимою цінністю в ієрархії ціннісно-смісловій сфері для чоловіків з хімічною адикцією, які виховувались в сім'ях з високим контролем та симбіозом, стала сміливість у відстоюванні власної точки зору. Це пов'язано з тим, що в процесі одужання колишні наркомани намагаються знайти свою нову ідентичність, стають більш упевненими в собі та своїх переконаннях, що сприяє процесу самовизначення. А серед чоловіків з хімічною залежністю, які виростили в сім'ях з низьким рівнем контролю та симбіозу значиме місце в ієрархії ціннісно-смісловій сфері зайняла така незначима цінність як продуктивність життя. Колишні наркомани можуть втрачати інтерес до попередніх хобі, забав та задоволень шукати. Це призводить до переоцінки поняття повноти життя та шукання нових значущих аспектів.

Обговорення результатів:

Результати нашого дослідження вказують на важливі взаємозв'язки між хімічною залежністю у чоловіків та їх вихованням в сім'ях з різним рівнем контролю та симбіозу. Високий рівень тривожності виявився основним

психічним проявом серед чоловіків із хімічною залежністю, які виростили в авторитарному середовищі. Діти, виховані у таких сім'ях, мають високий рівень стресу та тривоги, що може бути важливим фактором, сприяючим формуванню залежності. Їхня низька самооцінка, почуття безпорадності та страх не відповідати очікуванням батьків можуть виступати як каталізатор для вживання наркотиків або алкоголю як способу подолання емоційного дискомфорту

З іншого боку, чоловіки із хімічною залежністю, що виростили в сім'ях з низьким рівнем контролю та симбіозу, проявляють демонстративність. Вони можуть намагатися привернути увагу через експресивне вираження емоцій, оскільки не отримували достатньої підтримки та підтвердження від своїх батьків.

Важливим висновком є те, що під час процесу одужання колишні наркомани з сімей з високим контролем розвивають сміливість у відстоюванні власної точки зору. Це може бути ключовим етапом у формуванні нової ідентичності та покращенні самовизначення. З іншого боку, ті, хто виростили в менш контрольованих сім'ях, стикаються з ризиком втрати інтересу до життя та пошуку нових цінностей, що може ускладнити процес реабілітації.

Враховуючи ці висновки, далі слід глибше розглянути інтервенційні стратегії та програми для підтримки чоловіків із хімічною залежністю, враховуючи їхнє сімейне виховання та психічні особливості.

залежності наркоманів. Житомир: ЖДУ імені І. Франка, 2017. 6 с.

Література

1. Литвинчук Л.М. Сучасні погляди на проблему психологічної

2. Мостова Т.Д. Сучасні підходи до психотерапії наркотичної залежності. Одеса: Астропринт, 2021. 5-8 с.
3. Саврук О.С. Особистісні кореляти схильності до хімічної залежності у чоловіків. Львів, 2021. 7-25 с.
4. Бегеза Л.Є., Бегезамчук В.В. Особливості впливу взаємин у сім'ї на агресивність підлітків з адиктивною поведінкою. Київ, 2019. 4 с.
5. Сойсалди М. Шкідливі звички, які загрожують нашій молоді: куріння, алкоголь і наркотики. Нью-Йорк, 2007. 80-83 с.
6. Воронович Б.Т. Без таємниць про залежності та їхнє лікування. К.: Сфера, 2004. 270 с.
7. Мілушина М.О., Луценко О.О. Психологічні особливості прояву співзалежності в поведінці матерів наркозалежних. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія, 2014. № 1. 59-63 с.
8. Калька Н.М., Васільєва О.В. Психологічні особливості деструктивного впливу сім'ї на соціалізацію дитини. Київ, 24 с.
9. Віланд Д., Овербейк Г. Основні механізми взаємодії генів із середовищем у екстерналізації поведінки: систематичний огляд і пошук теоретичних механізмів. Нью-Йорк, 2015. 18-19 с.

I. Antymonova¹, Practical psychologist

O. Iakovenko², Candidate of Psychological Sciences,

Docent of the Department of Psychology

¹Communal institution «Kharkiv Gymnasium 22» Kharkiv (Ukraine)

²National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute" Kharkiv (Ukraine)

PERSONAL CHARACTERISTICS OF MEN WITH ADDICTION WITH DIFFERENT STYLES OF FAMILY EDUCATION

The article is devoted to the study of the influence of the family environment on the psychological characteristics and values of men who are in a rehabilitation center due to chemical addiction. The study is based on the analysis of psychological and social factors that influence the formation of the personality of persons with addiction. The study included an analysis of 40 men who were inpatient treatment at a drug rehabilitation center and had been in the hospital for at least three months. After three months of treatment and the lack of influence of psychoactive substances on the central nervous system, patients have a stabilization of their psychological and physiological state. They acquire a more critical attitude towards their illness, condition and the factors that led to their addiction. Based on the results of an empirical study conducted among 40 men, it was found that the family environment plays a key role in determining the level of anxiety, demonstrativeness, boldness and orientation to life productivity in men with chemical dependence. The following methods were used in the work: theoretical analysis of literature; test-questionnaire of parental attitude A.Ya. Varga, V.V. Stolin, R. Cattell's 16-factor questionnaire, R. Burns' self-portrait projective method, M. Rokych's method «Value orientations»;

The article examines the peculiarities of the psychological state of the study participants based on their family upbringing. It was found that upbringing in a family with high control and symbiosis leads to the formation of a high level of anxiety, which becomes a factor contributing

to the emergence of chemical dependence in these individuals. At the same time, upbringing in families with low control and symbiosis leads to the development of dreaminess and demonstrativeness, which can also influence the formation of addiction to drugs or alcohol.

Also, the study revealed differences in values between these groups of patients during the recovery process. Those who experienced high control placed importance on self-confidence and standing up for one's own point of view. While those who grew up in families with low control reevaluated the concept of life productivity, looking for new meaningful aspects in the recovery process.

In addition, the article highlights the importance of the process of recovery and self-determination of persons with chemical dependence. It shows how ex-addicts struggle to find a new identity through boldly standing up for their views and reassessing the importance of productive life.

Therefore, this article contributes to a better understanding of the relationship between the family environment and the psychological state of individuals with chemical dependence, which can contribute to the improvement of support and rehabilitation programs for such individuals.

Keywords: Chemical addiction, Family education, Addiction.

References

1. Lytvynchuk L.M. (2017). Contemporary Views on the Problem of Psychological Dependence of Drug Addicts. Zhytomyr: Zhytomyr Ivan Franko State University. 6 p. [in Ukrainian]
2. Mostova T.D. (2021). Modern Approaches to Psychotherapy of Narcotic Dependency. Odesa: Astropress. 5-8 p. [in Ukrainian]
3. Savruk O.S. (2021). Personality Correlates of Predisposition to Chemical Dependency in Men. Lviv. 7-25 p. [in Ukrainian]
4. Beheza L.Ye., Behezamchuk V.V. (2019). Features of Family Relationships' Influence on Aggressiveness of Adolescents with Addictive Behavior. Kyiv. 4 p. [in Ukrainian]
5. Soysaldi M. (2007). Harmful Habits Threatening Our Youth: Smoking, Alcohol, and Drugs. New York. 80-83 p.
6. Voronovych B.T. (2004). Without Secrets About Dependencies and Their Treatment. Kyiv: Sphere. 270 p. [in Ukrainian]
7. Milushyna M.O., Lutsenko O.O. (2014). Psychological Aspects of Codependency in the Behavior of Mothers of Drug Addicts. Herald of Alfred Nobel Dnipro State University. Series: Pedagogy and Psychology, 1. 59-63 p. [in Ukrainian]
8. Kalka N.M., Vasilyeva O.V. (n.d.). Psychological Aspects of the Family's Destructive Influence on Child Socialization. Kyiv. 24 p. [in Ukrainian]
9. Viland D., Overbeik G. (2015). Basic Mechanisms of Gene-Environment Interaction in Externalization of Behavior: Systematic Review and Search for Theoretical Mechanisms. New York. 18-19 p.

Надійшла до редколегії: 05.10.2023

Прийнята до друку: 16.10.2023